

V I N T A G E

Radu Rosetti (1853–1926), istoric, genealogist, scriitor, s-a născut la Iași, având strămoși, din partea tatălui, logofătul Răducanu Rosetti, doi domnitori, Antonie Ruset și Manole-Giani Ruset, iar din partea mamei pe Grigore Alexandru Ghica, care îi era bunic, ultimul domn al Moldovei de dinainte de unirea din 1859. Ca și tatăl său, a studiat în Apus, însă în Franța și Elveția, obținând, în 1873, un bacalaureat în științe. Întors în țară, silit de datorii, a trebuit să vândă o parte din proprietăți și să încerce, fără prea multă izbândă, o carieră în politică și în administrație. A fost prefect de Roman și de Brăila, deputat în mai multe rânduri și director al închisorilor. În cele din urmă, mânat și de pasiunea pentru cercetări istorice, a ales să devină arhivar în Ministerul Afacerilor Străine. Apariția sa în viața literară s-a produs oarecum târziu, în 1904–1905, cu un roman istoric în foileton, publicat în *Epoca*, pe care Academia Română l-a și premiat în 1906: *Cu paloșul*. Au urmat alte volume de inspirație istorică: *Păcatele sulgeriului* (1912), *Povești moldovenești* (1920), *Alte povești moldovenești* (1921). Studiile și articolele istorice, multe dintre ele fiind publicate în *Analele Academiei Române*, arată interesul lui Radu Rosetti pentru genealogie, istorie socială și politică. Cele trei volume de *Amintiri vădesc* însă marea sa vocație, cea de povestitor și memorialist, pe care E. Lovinescu nu a ezitat să o recunoască în *Istoria literaturii române contemporane* spunând despre Radu Rosetti că a dat „cea mai prețioasă memorialistică din literatura română“.

RADU ROSETTI

Din tinerețe

Amintiri

HUMANITAS

BUCUREȘTI

Redactor: Cătălin Strat
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Cristina Jelescu
DTP: Corina Roncea

Tipărit la C.N.I. Coresi S.A.

© HUMANITAS, 2012

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ROSETTI, RADU

Din prima tinerețe: amintiri / Radu Rossetti. – Ed. a 2-a. – București:

Humanitas, 2012

ISBN 978-973-50-3419-1

821.135.1-94

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021 408 83 50, fax 021 408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0372 743 382, 0723 684 194

Notă asupra ediției

Cu acest volum se încheie publicarea la Humanitas a *Amintirilor* lui Radu Rosetti. Textul a fost preluat din ediția apărută în 1927, la un an după moartea autorului, la Imprimeria Fundației Culturale „Principele Carol“.

Ca și la primele două volume, la stabilirea textului a contat caracterul memorialistic și documentar, fapt care justifică păstrarea unor forme arhaizante, a unor regionalisme și a unor licențe gramaticale. Altfel, formele vechi și punctuația au fost aduse la zi, iar erorile care s-au strecurat în mod evident din cauza tipografiei au fost îndreptate tacit.

Notele aparțin lui Radu Rosetti. În câteva cazuri aparțin redacției și au fost marcate cu asterisc.

CAPITOLUL I

Din întâii ani ai domniei lui Carol I

În după-amiaza zilei de 12 februar 1866, puțin înainte de aprinsul lumânărilor, mă aflam la lecții cu profesorul meu. Eram pedepsit pentru lene și osândit la nu mai țin minte câte zile de *haină de penitență* și de *Katzentisch*. Deodată aud pași grăbiți, ușa se deschide brusc și în odaie intră, foarte excitată, mama, ținând sus o telegramă.

— Principele Cuza a abdicat, strigă ea, roșie de emoție și de bucurie.

Tata o urmează șchiopătând și sprijinindu-se pe baston.

— Cuza a abdicat, strigă și el, amnistie generală lenei, ceea ce înșamnă că, din acel moment, eram scăpat și de *haină de penitență*, și de *Katzentisch*.

Iar mama ni cetește o depeșă franceză sosită în acea dimineață la Adjud, adresată de Dimitrie Sturdza cumnatului său, Alecu Balș, și trimesă de acesta tatei prin înadins fecior boieresc călare. Sturdza comunică lui Balș abdicarea lui Cuza, instituirea Locotenenței Domnești, alcătuită din generalul Golescu, Lascar Catargiu și colonelul Neculai Haralambie, precum și numirea unui minister compus din conservatori și liberali, din care făcea parte și el, Sturdza.

Părinții mei exultau de bucurie, știind bine că lui Cuza nu putea să-i urmeze decât un domn străin, ceea ce alcătua dorul lor fierbinte de atâția ani. Pe mine mă mâhnia adânc căderea bunului meu prieten de odinioară, dar, crescut și eu în credința în principele străin, mă mângâiam cu nădejdea că ceea ce se-ntâmplase va fi pentru binele și mărirea țării, mai ales că-mi aduceam aminte cum, cu câteva săptămâni înainte, Costică Suțu ni povestise că Cuza era hotărât să abdice.

Tata, aflând că *Românul* lui C.A. Rosetti apare din nou, se abonase îndată telegrafic, deși avea oroare mare de directorul lui și de principiile acestuia. În zilele de poștă, îi așteptam venirea cu nerăbdare și îndată ce puteam să pun mâna pe foaie n-o mai lăsam până ce n-o ceteam din scoarță în scoarță.

Am aflat astfel că Senatul și Camera, același Senat și aceeași Cameră care, puține săptămâni înainte, votase adrese exprimând lui Cuza cel mai mare devotament, au ales domn, prin aclamațiuni, pe contele de Flandra, chiar în ziua abdicării silite a lui Cuza, iar guvernul s-a grăbit să pue trupele și funcționarii să jure credință noului stăpânitor. Săptămâni de așteptare înfrigurată trecut-au până când am aflat că contele de Flandra, *pentru temeiuiri de familie*, a refuzat coroana ce țările noastre i-o oferise, act caracterizat de tata ca fiind o adevărată obrăznicie din partea unui prințisor ca el.

În acest răstimp, Locotenența Domnească disolva Camera și convoca alegătorii la alegerea unei noi Adunări, iar senatul fusese prorog și nu s-a mai vorbit de el.

Mai aflăm apoi, printr-o proclamație a guvernului, că, văzând refuzul alesului de la 11 februar, guvernul provizor propusese domnia principelui Carol de Hohenzollern-Sigmaringen, fiul principelui Carol Anton de Hohenzollern-

Sigmaringen, fost prim-ministru liberal prusian și care, la 1848, renunțase, în schimbul unei despăgubiri și în favoarea regelui Prusiei, la drepturile sale de suveranitate asupra zisului principat de Hohenzollern-Sigmaringen. Principele însuși era locotenent în al 2-lea regiment de dragoni ai gardei. Prin proclamația sa, guvernul chema pe toți românii să confirme prin votul lor alegerea ca domn al românilor a principelui Carol de Hohenzollern, care avea să domnească sub numele de Carol I.

Pentru tata, alegerea unui domn străin, aparținând uneia din dinastiile domnitoare ale Europei, semnifica realizarea aspirațiilor sale politice din întreaga viață. Guvernul hotărâse ca votarea să se facă la primăriile respective, dar tata dispuse ca lucrurile să se petreacă altfel. Se aduse, jos, la scara cea mare a curții, o masă pe care se așternu o învălițoare de postav roșu și, convocându-se toți servitorii moșiei și ai casei, pe primar și pe consilierii comunali, tata iscăli cel dintâi plebiscitul cu numele și calitățile lui, după obiceiul de înainte de Cuza: *Răducanu Rosetti, Logofăt și Cavaler*. Lui îi urma ră Manolache Oatu, vechilul moșiii, Neculai Lefter, vătavul de ogradă, Iancu Popovici, vătavul de la Pralea, menționând fiecare titlul său respectiv de boierie, primarul, dascălul Petrache Arhire, consilierii comunali și notarul, apoi țărănimea. Dar numărul țăranilor *neslujbași* veniți la curte era excesiv de mic. Masa a rămas în zadar mai multe ceasuri pe același loc, tata trimese pe primar să vadă de ce nu vine grosul locuitorilor comunei și să li grăbească venirea ca să iscălească negreșit plebiscitul în acea zi, dar nu mai veni aproape nime și tata, pierzând răbdarea, porunci să se ridice masa de la scară. Repet că relațiunile lui cu țăranii erau excelente, dar ei de astă dată, departe de a-i face pe voie, s-au strâns la primărie și au silit

pe notar să scrie următorul text oficial modificat: „Noi, subsemnații locuitori ai comunei Căiușul, *nu* alegem ca domnitor al românilor pe principele Carol-Ludovic de Hohenzollern, care va domni sub numele de Carol I“, sub care text și-au pus degetele pe crucea însemnată de notar în dreptul numelui fiecăruia.

Întrebați asupra motivelor hotărârii lor au răspuns că nu au avut nici un temei de nemulțămire împotriva lui Cuza, care li-a dat pământurile și i-a scăpat de boieresc și nu vor să aleagă pe *Hopînțol*, un neamț pe care nu-l cunoaște nimene. Și, după cât știi, comuna Căiușul a fost departe de a fi singura din țară care a manifestat asemenea simțiminte cuziste, dar aceste manifestațiuni au fost cu îngrijire ascunse de guvern. Cifrele oficiale ale plebiscitului, așa cum au fost reproduse în *Monitor*, erau 689 989 *da* față de 224 *nu*. Am temeieri foarte serioase pentru a crede că, dacă imensa majoritate a alegătorilor a votat fără îndoială *da*, numărul voturilor patriotice s-a ridicat în comuni la multe zecimi de mii, care, ca și acele ale marei majorități a comunei noastre, au fost sau pur și simplu neținute în samă la subprefecturi sau prefecturi, sau poate chiar la centru, sau convertite în *da*.

De astă dată guvernul avuse grijă să facă cunoscut că principele primește coroana ce i se oferia. Această afirmațiune, precum am aflat în urmă, încă nu era adevărată, acceptațiunea a devenit fapt numai după oareșcare trecere de vreme, după ce Bismarck, care de la început se pronunțase pentru acceptare, a putut hotărî pe regele Prusiei, capul familiei de Hohenzollern, să-și dea consimțământul. Guvernul provizor a falsificat însă adevărul pentru a putea crea faptul îndeplinit ce puterile favorabile alegerii principelui Carol, Franța, Anglia și Italia, îl sfătuiseră să-l desăvârșască, apoi atât principele, cât și părintele

său se arătase foarte aplecați spre primire de la prima întrevvedere cu Ion Brătianu.

Nu mă pot împiedeca să reproduc aici proclamația către cetățenii Capitalei a lui Dumitru Brătianu, primarul Bucureștilor, prin care îi îndemna să voteze pentru Carol I. Eram, când am cetit-o, un băiețel de doisprezece ani și jumătate și înzestrat cu o bună doză de șovinism, dar ridicolul și absurditatea acestei elucubrațiuni m-au isbit și tare m-am mierat cum autorul ei se află în capul Capitalei țării, și nu în casa de nebuni.

ROMÂNI!

În mai puțin de două luni ați trăit mai mult de doi secolii... Voi, născuți numai ieri la viața libertății, ați devenit învățătorii lumii civilizate. De sute de ani bătrâna Europă se frământă ca să găsească măsura libertății ce se cuvine popoarelor și voi acuma i-ați arătat că numai libertatea deplină, întregă, poate da ordinea, tăria și fecunditatea unui popor. Frumoasa noastră revoluțiune a sforțat admirațiunea lumii. Europa, uimită de înțelepciunea patriotismului vostru, a suspens cursul lucrărilor sale și așteaptă tot de la voi și numai de la voi, de la voi singuri, astăzi poporul Mesia al întregii omeniri gemându de nedrept și pâlându de speranțe.

Români! Toată Europa are încredere nemărginită în ursita voastră... Și ce! voi, voi numai, făptuitorii acestei ursite, o să lipsiți de încredere într-înșea astăzi tocmai când ea are să rostească ultimul său verb? Nu simțiți, fraților, nu simțiți că dumnezeirea furnică în toată ființa voastră, nu vedeți pe trimisul lui Dumnezeu?

Membrii Locotenenței Domnești și miniștrii lor, aclamați de voi, v-au făcut chemare pentru această mare zi. De vă

îndoiți de glasul lor, puneți ureche pe ale voastre piepturi, ascultați, auziți ce răsună în adâncul inimilor voastre... Este lui Dumnezeu! Domnitorul României nu putea fi alesul câtorva oameni: el trebuie să fie ales de voi toți; căci glasul popoului și numai glasul popoului este glasul lui Dumnezeu.

Vi s-a dat șasă zile ca să încoronați edificiul neperitor al naționalității noastre, marea frație română... faceți-o în șasă oare. Români, voi, mai cu samă, bucureșteni, arătați-vă ceea ce sunteți, înainte mergători ai popoarelor! voi, care prin a voastră unanimitate ați uimit Europa; voi, care prin credința voastră ați deschis bolțile cerului; nu îngăduiți ca soarele să apuie înainte de a fi săvârșită opera voastră; devansați astăzi păsurile sale și Soarele libertății în veci nu va mai apune pe pământul României.

Nu pierdeți un minut, concetățeni, și voi toți, poporul, astăzi marele pontifice al bisericii vii a României, săvârșiți înaintea omenirii întregi și înaintea Dumnezeirii Sfintele Taine ale acestei mari zile, dați botezul inimilor voastre, ungeți cu mirul credinții voastre pe domnitorul Românilor și unsul vostru va fi unsul lui Dumnezeu, va fi eroul României viitoare.

Înainte d-a sfârși cetirea acestor rânduri, inimile voastre au aclamat cu amoare pe noul domnitor. La rândul meu, strig cu inimă de Român: *Să trăiască Carol I!* Să trăiască domnitorul României una și nedespărțită!

*Primarul comunei București,
D. BRĂȚIANU*

Nu voi mai osteni pe cetitori cu amărunte asupra negocierilor relative la consecințele răsturnării lui Cuza ce au urmat, la Paris, între reprezentanții puterilor garante, care se întrunise în Conferință sub președinția ministrului afacerilor

străine al Franței, Drouyn de Lhuys. Rusia și Turcia voiau să profite de abdicarea silită a lui Cuza pentru a readuce principatele noastre la starea de mai înainte de 1859 și Austria susținea cu energie punctul lor de vedere. Aceste puteri urmăreau desfacerea unirii și mai ales combăteau cu învierșunare orice alegere a oricărui domn străin. Napoleon al III-lea însă susținea atât unirea, cât și domnul străin, era sprijinit pe față de Italia, iar în chip mai prudent de Anglia și de Prusia. Rusia poza în protectoare a moldovenilor obijduiți și nemulțumiți de unirea care-i sărăcește; delegatul ei nu se dădea îndărăt să prezică ivirea de tulburări grave în Moldova în cazul când nu s-ar ținea samă de nemulțămirea ei împotriva regimului stabilit de la 1859 încoace. În *Treizeci de Ani de Domnie* și în *Charles Ier** ale lui Dimitrie Sturdza se găsesc toate amănuntele privitoare la discuțiile dintre puteri, la acceptarea definitivă a principelui și la sosirea lui în țară, iar eu voi spune ceea ce știu despre mișcarea separatistă ce a avut loc în Iași, în ziua de 3 april 1866.

Transferarea, la începutul anului 1862, a guvernului Moldovei, cameră, ministere și toate autoritățile superioare, din Iași în București, urmată de un adevărat și continuu exod al locuitorilor capitalei Moldovei în cea a Țărilor Unite, pricinuite, cum era firesc, mari pagube acelor rămași în cea dintâi. Proprietarilor de imobile, prin cumplita scădere a valorii acestora¹, profesioniștilor care vedeau clienții lor scăzând din

---

* Demetre A. Sturdza, *Charles I, Roi de Roumanie: chroniques, actes, documents: 1866–1875*, Institut d'Arts Graphiques. „Charles Göbl“, 1899, 2 vol., Bucarest.

1. Pentru a da un exemplu de chipul în care scăzuse, în Iași, valoarea chiriilor după unire, voi da ca exemplu casa tatei, în care m-am născut, cumpărată de el pe la 1830 sau 1832 cu optsprezece mii de

zi în zi, comercianților, al căror dever se făcea neconținut mai mic, lucrătorilor cu mâna, care găseau tot mai cu greu ocupație și această păgubire obștească stârnise cele mai vii nemulțămiri. La aceștia se mai adăugia un neînșămnat număr de oameni rămași separatiști din convingere și mulți intriganți și amatori de slujbe care vedeau câmpul lor de activitate micșorat prin unire, iar numărul funcțiunilor renumeratoare la care râvniău cu desăvârșire scăzut prin împărțirea silită a acestor slujbe cu muntenii, mai număroși și mai în contact cu puterea centrală. Aceste nemulțămiri erau exploatate și încurajate de consulatul rusesc din Iași și de agenți conștienți și inconștienți ai Rusiei. Mi-a fost dat să aud cum, vro zece ani mai târziu, oameni ca Cocriță Cazimir și alții ca el, care ocupau în Iași o pozițiune în vază, descriău artificiile prin care Rusia stârnăia și încurajă nemulțămirea și revendicările ieșenilor (zise moldovenești, deși în restul Moldovei nu era umbră de nemulțămire serioasă).

Răsturnarea lui Cuza a fost un prilej bine venit pentru planurile Rusiei. Agenții ei s-au mai grăbit să amintească fețelor nemulțămite din *elită* rămase în vechea capitală a Moldovei, care visău readucerea stării de dinainte de 1859, că prin abdicarea domnului, conform stipulațiunilor firmanului de

---

galbeni (211 500 franci în aur) de la Casandra Ghyka și care n-a putut să fie vândută decât cu șase mii de galbeni (70 500 franci în aur), adică cu a treia parte a prețului cu care fusese cumpărată. Și nu a fost vândută sub nevoia momentului, pentru oricât s-a oferit, ci numai după ani de așteptare și văzând că prețurile caselor scad îngrozitor din zi în zi. Unirea a adus pagube grele multora din partizanii ei modoveni, pe care le-au suportat fără ca să iasă din gura lor măcar un singur cuvânt de părere de rău pentru cele ce făcuse. Patrioții de atunci erau făcuți din altă stofă decât acei de astăzi.

Cuprins

<i>Notă asupra ediției</i>	5
I. Din întâii ani ai domniei lui Carol I	7
II. Din întâii ani ai domniei lui Carol I (urmare)	33
III. Din întâii ani ai domniei lui Carol I (urmare)	61
IV. Vecini, rude, prieteni și cunoștinți	92
V. Vecini, rude, prieteni și cunoștinți (urmare)	111
VI. Vecini, rude, prieteni și cunoștinți (urmare)	129
VII. Vecini, rude, prieteni și cunoștinți (urmare)	146
VIII. Moșu' Lascar. Amintiri. Plecarea din țară. Geneva. Pagini inedite	177
IX. Ieșul decadenței. Saloane. Tipuri. Întâmplări	195
X. Cine sunt ciocoi? Titluri și genealogii. Căderea conservatorilor la 1876	233